
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 346.58

ЧАПЛЯН Сергій,

аспірант Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТ

Розглянуто вихідні фізичні характеристики криптовалют, що є важливим кроком на шляху віднесення їх до тієї чи іншої групи об'єктів цивільних прав. Запропоновано авторське розуміння правової природи криптовалют та їх місця у системі об'єктів цивільних прав. Виходячи з особливостей криптовалют як досить специфічного об'єкта цивільних прав, констатовано, що цілком обґрунтованою є кваліфікація криптовалют як майнових нематеріальних благ.

Ключові слова: криптовалюти, біткоїн, блокчейн, об'єкти цивільних прав.

Чаплян С. Правовая природа криптовалют. Рассмотрены исходные физические характеристики криптовалют, что является важным шагом на пути отнесения их к той или другой группе объектов гражданских прав. Предложено авторское понимание правовой природы криптовалют и их места в системе объектов гражданских прав. Исходя из особенностей криптовалют как исключительно специфического объекта гражданских прав, констатировано, что обоснованной является квалификация криптовалют как имущественных нематериальных благ.

Ключевые слова: криптовалюты, биткоин, блокчейн, объекты гражданских прав.

Постановка проблеми. Поява в економічному та правовому просторі такого новітнього явища, як криптовалюти, спровокувала широку дискусію щодо належної правової кваліфікації та визначення їх місця у системі об'єктів цивільних прав.

Ці питання є актуальними на сьогодні ще й тому, що серед науковців немає єдиного підходу до розв'язання цієї проблеми, незважаючи на те, що процес використання криптовалют досить потужно активізується як у світі, так і Україні.

© Чаплян С., 2018

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невирішеністю окресленого питання обумовлено чимало досліджень, серед яких варто виділити останні публікації. Правова природа криптовалюти біткоїн розглянута В. Школьним, який визначає її як «повністю новий об'єкт цивільного права» [1, с. 135]. Специфіку криптовалют у системі об'єктів цивільних прав досліджує У. Меліков [2]. Підходи до визначення статусу криптовалют в українському законодавстві запропонував Г. Цирфа [3].

Проте нині не існує усталеного підходу до цієї проблематики.

Метою статті є дослідження правової природи криптовалют як об'єктів цивільних прав.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становили методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, у поєднанні зі спеціальними методами юридичних досліджень (формально-юридичним, порівняльно-правовим, методом тлумачення норм права тощо).

Результати дослідження. Товарний оборот часто випереджає законодавче регулювання окремих правовідносин, а у такому питанні, як обіг криптовалют в Україні – на кілька суттєвих кроків. Обмінні знаки з криптографічним захистом стрімко ввійшли в економічне життя і наразі їх доводиться сприймати як даність: вони існують, є об'єктами прав та правочинів і їх обіг законодавчо не заборонений, принаймні, в Україні. Криптовалюти купуються і продаються, виступають засобом платежу в угодах щодо придбання нерухомого майна [4], засобом формування статутних капіталів підприємств [5] тощо.

Проте не лише законодавче регулювання емісії та обігу криптовалют суттєво відстає від вимог сучасного цивільного та господарського обороту. Правова кваліфікація цієї категорії залишається у полі гострих дискусій, які не вщухають від самої появи криптовалют і до сьогодні.

Досліджуючи зазначене питання, доцільно передусім визначити, чим є криптовалюта з точки зору своїх вихідних фізичних характеристик, що важливо на шляху віднесення криптовалют до тієї чи іншої групи об'єктів цивільних прав. Фахівці в сфері програмного забезпечення вважають, що з технічної точки зору криптовалюта являє собою певний ланцюг символів, який визначається як програмний код. Існує також альтернативна позиція, що дефініція криптовалюти має містити посилання на записи в системі блокчейн, як безготівкові гроші прив'язуються до записів на банківських рахунках.

Проект закону № 7183 від 06.10.2017 «Про обіг криптовалюти в Україні» [6] визначає криптовалюту як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн як облікові одиниці поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду).

Законодавчо закріплений перелік об'єктів цивільних прав наводиться у ст. 177 Цивільного кодексу (ЦК) України, згідно з якою об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага [7]. Зазначений перелік є, у певному розумінні, дороговказом, від якого варто відштовхуватися у питанні визначення правової природи криптовалют. Насамперед доцільно виключити об'єкти, до яких криптовалюти неможливо віднести за визначенням. Такими є: матеріальні блага (адже криптовалюти не мають матеріального тіла); послуги та результати робіт. Як надання послуг, так і виконання робіт підставою свого виникнення мають відповідний договір, що не є характерним для криптовалют. Теоретично, криптовалюта може бути згенерована на замовлення іншої особи, але така практика не є поширеною. Крім того, криптовалюта, що могла б з'явитися на підставі договору, втратила б з ним будь-який зв'язок з моменту її випуску у вільний обіг.

Категорію нематеріальних благ можна сприймати широко – як будь-які блага, що є об'єктами прав і при цьому не мають матеріального тіла, і звужено, як це зазначено у Главі 15 ЦК України, де їх перелік обмежено результатами інтелектуальної, творчої діяльності; інформацією та особистими немайновими благами. І в першому, і в іншому випадках нематеріальні блага не є окремими об'єктами цивільних прав з чітко окресленою правовою природою. Натомість це узагальнююча категорія, що охоплює абсолютно різні за змістом і природою нематеріальні об'єкти цивільних прав. При цьому дослідники, які намагаються визначати криптовалюти як нематеріальні блага, близькі до істини – криптовалюти у розумінні цивільного права дійсно є благом і це благо не має матеріальної форми. Проте такий висновок не дає відповіді на питання про визначення категорії нематеріальних благ відносно криптовалют. Наукова стаття, електроенергія, комп'ютерна програма – все це є нематеріальні блага, але блага абсолютно різні.

Якщо виходити з переліку, закріпленого Главою 15 ЦК України, висновки можуть бути такими. *По-перше*, відсутність зв'язку криптовалют з особистими немайновими благами цілком очевидна, оскільки останні нерозривно пов'язані з людською особистістю (життя, здоров'я, честь та гідність тощо). *По-друге*, кваліфікувати видобуток криптовалют, що являє собою виконання певними обчислювальними механізмами заданих алгоритмів, як інтелектуальну або творчу діяльність, безпідставно. З переліку, наведеного у ст. 420 ЦК України, певні питання можуть виникати, хіба що стосовно комп'ютерних програм, проте вони знімаються після аналізу визначення останніх відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [8], яка описує комп'ютерну програму як набір інструкцій у вигляді слів, цифр,

кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, що виражені у вихідному або об'єктному кодах). Криптоодиниця як код зчитується комп'ютером, але сама по собі вона не приводить комп'ютер у дію, для цього існує програмне забезпечення платіжної системи. Відповідно, у термінах чинного законодавства України електронні платіжні системи являють собою комп'ютерні програми, а окремі криптоодиниці – ні.

По-третє, окремим різновидом нематеріальних благ законодавець прямо називає інформацію, і спроби кваліфікувати криптовалюти як певну інформацію є непоодинокими. Так, один з вітчизняних фахівців-практиків у цій сфері Н. Поливка вважає, що за своєю технологічною природою криптовалюта біткоїн є сукупністю інформації, оскільки в її основу покладено блокчейн – зашифрований масив даних про всі операції, що проведені в розподільчій мережі за весь час її існування [5]. Проте такий висновок видається передчасним.

Згідно зі ст. 200 ЦК України інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Якщо визначати криптоодиниці як послідовність символів чи записів у системі блокчейн, можна стверджувати, що вони містять певну інформацію. Проте інформація як природне явище й інформація як об'єкт права не є тотожними поняттями. Як наголошує Д. Колобанов, слід відрізнити правовий режим інформації від правових режимів інших об'єктів, що мають інформаційне наповнення [9]. В останньому випадку для законодавця має значення не сама інформація, а інше благо, яке виражає ця інформація. Щоб остаточно переконатися в тому, що криптовалюти не можуть бути кваліфіковані виключно як інформація, достатньо згадати такі властивості інформації – об'єкта цивільних прав, як її невичерпність і фізична невідчужуваність. Інформація, умовно кажучи, не може «закінчитись», навпаки, вона може необмежено тиражуватися і поширюватися без змін її властивостей і втрати якості. Інформація не може бути відчужена у повному розумінні цього слова від її творця, власника чи споживача, як не можуть бути відчужені знання від їх носія – людини. Може бути відчужений матеріальний об'єкт, на якому збережена інформація, але не інформація як така [9]. Зазначені властивості криптовалютам не притаманні: вони не є невичерпними, не можуть тиражуватися необмежену кількість разів, але натомість, вони цілком здатні відчужуватися. І ключове: ніякої інформації, яка б мала самостійне значення і могла кваліфікуватися як благо, криптоодиниці не містять. Значення має виключно їх здатність виступати засобами обміну, накопичення, інвестування тощо. Таким чином, кваліфікація криптовалюти як інформації не має під собою достатніх підстав.

Доволі популярною є ідея віднесення криптовалют до бездокументарних цінних паперів. Головним аргументом висувається те, що і бездокументарні цінні папери, і криптовалюти являють собою облікові записи на рахунках, тільки перші – у системі депозитарного обліку цінних паперів, а другі – у системі блокчейн відповідної платіжної системи. Однак з урахуванням змісту цінних паперів така позиція є очевидно хибною, адже цінний папір за ч. 1 ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» та ч. 1 ст. 194 ЦК України посвідчує грошове або інше майнове право та визначає взаємовідносини емітента цінного папера й особи, що має права на цінний папір, а також передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером. При цьому правова природа документарних та бездокументарних цінних паперів є однаковою, а зміст майнових та немайнових прав, закріплених ними, не залежить від форми існування і визначає взаємовідносини емітента і власника цінного паперу. Як вказує С. Бойцов, поява бездокументарних цінних паперів пов'язана з позбавленням класичних документальних паперів матеріального носія; документ прибрали, і залишилися самі права, тобто бездокументарний папір так само є певним комплексом (сукупністю) прав, що визначені в законодавстві як цінний папір [10].

Криптовалюти, натомість, не є правами і не посвідчують жодних прав на будь-яке інше майно, а є цінністю самі по собі. Відчуження криптовалют їх емітентом не зумовлює триваючого правового зв'язку між емітентом і подальшими власниками криптовалют, а тому до цінних паперів криптовалюти віднести ніяк не можна, що додатково підтверджує Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30.11.2017, оприлюднена від імені Національного банку України (НБУ), Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) та Національної комісії з фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) [11].

Не є криптовалюти і майновими правами, виходячи з визначення, закріпленого ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [12]. Навпаки, вони самі є об'єктами майнових прав (права власності тощо). Відсутність ознак майнових прав у криптовалют підтверджується, зокрема, і судовою практикою [13].

Нині кваліфікація криптовалют як грошових коштів в Україні виключається, передусім, через те, що вітчизняний законодавець виходить з речової природи грошових коштів (ст. 177, 718 ЦК України). Багатьма науковцями такий підхід цілком справедливо критикується і вважається анахронізмом, враховуючи, що на сучасному етапі гроші можуть і не мати матеріальної форми, і це жодним чином не позначається на їх оборотоздатності та ліквідності [14]. Отже, висновок про те, що криптовалюти не належать до грошей навряд чи може спиратися виключно на речову природу останніх.

У багатьох зарубіжних країнах визначення криптовалют як грошових коштів має місце на офіційному рівні, прикладом чого є Сполучені Штати Америки, де у серпні 2013 р. суддя Округного суду Східного округу Техасу у своєму рішенні визначив, що криптовалюта біткоїн є валютою або формою грошей [15], так само, як і суддя Округного суду Південного округу Нью-Йорка у вересні 2016 р. [16]. На протигагу їм суддя Округного суду Майямі у тому ж році заперечила приналежність біткоїна до грошей, звернувши увагу, що він не є звичайним засобом обміну і його приймають далеко не всі торговці або постачальники послуг [17].

За українським законодавством визначення грошових коштів (грошей) наводиться у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73, за яким грошові кошти (гроші) – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання [18]. Доктринальне визначення грошей процитуємо відповідно до Юридичної енциклопедії (за ред. Ю. Шемшученко та ін.), яка кваліфікує гроші як особливий товар, що виражає вартість усіх інших <товарів> і обмінюється на будь-який з них, виконуючи роль загального еквівалента; будь-який предмет, який продавці приймають в обмін на свої товари та послуги. Автори енциклопедії наголошують: грошима є все, що виконує їх функції: міри вартості, засобу обігу, засобу утворення скарбів, засобу платежу, світових грошей [19, с. 650].

З огляду на це, криптовалюти цілком здатні їх виконувати, а отже, мають багато спільного з грошовими коштами. Вартість товару, роботи чи наданих послуг цілком може бути виражена у криптоодинах, і подекуди останні дійсно виступають мірою вартості того чи іншого товару.

Як і сучасні гроші, криптовалюти не пристосовані для будь-якого іншого використання, аніж як засіб обміну. На це звернув увагу Європейський суд справедливості у справі Хедквіст проти Швеції, зауваживши, що віртуальна валюта *Bitcoin* не має іншої мети, крім тієї, що вона використовується для оплати і приймається з цією метою деякими операторами [20]. Криптовалюти можуть виступати як засіб накопичення, що передбачає можливість їх реального використання в майбутньому. Попри те, що висока волатильність криптовалют збільшує їх ризикованість, це не зупиняє багатьох учасників ринку зберігати свої статки (або їх частину) саме у криптоодинах. Але навіть світові валюти нерідко зазнають досить суттєвих курсових коливань, а тому відсутність стабільності в цьому випадку не може бути визначальною. Неможливо також заперечувати, що на сьогодні криптовалюти посіли суттєве місце у міжнародних розрахунках, враховуючи, що відповідні платіжні системи представлені у більшості країн світу.

Таким чином, криптовалюти дуже подібні до грошей і могли б кваліфікуватися як гроші, якби не кілька суттєвих «але». *По-перше*, за вітчизняним законодавством, криптовалюти не є ані грошима, ані законним платіжним засобом, ані валютою [11]. *По-друге*, суттєвою особливістю грошей є їх абсолютна ліквідність. За Л. Лунцем, гроші є «універсальним сурогатом виконання майнових зобов'язань» [21, с. 31], якому законом надана властивість бути засобом погашення зобов'язань в усіх випадках неможливості виконання, що не звільняють боржника [21, с. 35]. Тобто відносно майнове зобов'язання негрошового характеру, у разі неможливості його виконання в натурі може трансформуватися у зобов'язання грошове, і остаточне виконання може бути здійснено саме в грошовій формі, причому виконання визнаватиметься належним безвідносно до думки кредитора щодо цього (наприклад, у разі неможливості передання майна боржник може відшкодувати його вартість у грошовій формі). Очевидно, що криптовалюти такою здатністю не наділені. Їх обмін на гроші, так само як і оплата в криптовалютній формі, можливі виключно за наявності згоди обох сторін. За відсутності такої згоди виконання зобов'язання криптовалютами не може вважатися належним.

Таким чином, з одного боку, криптовалюти можуть виконувати функції грошей і не призначені для жодного іншого використання, а з іншого – особливості правового статусу криптовалют не дають змоги в даний момент часу ототожнити їх з грошовими коштами. Найближчим терміном, якому відповідає подібна ситуація, є вживаний за кордоном термін квазі-гроші, що визначаються як високоліквідні активи, які не є грошовими коштами, але можуть бути легко конвертовані у грошові кошти [22]. Українське законодавство відповідного терміна не містить, але йому частково відповідає поняття грошового сурогату. Юридична енциклопедія визначає грошовий сурогат як будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України (гривні), випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обороті, крім валютних цінностей [19, с. 151]. Аналогічне визначення містить Закон України «Про Національний банк України» [23]. До грошових сурогатів належать, наприклад, векселі, чеки, облігації тощо. Формально кваліфікувати криптовалюти як грошові сурогати, за українським законодавством, неможливо, оскільки перші за своєю формою та змістом не є «документами» (навіть електронними), а закон не передбачає існування грошових сурогатів у бездокументарній формі. І хоча у 2014 р. НБУ заявляв, що біткоїн є грошовим сурогатом [24], зрештою і він відмовився від цієї ідеї [25]. Проте не можна стверджувати, що вона взагалі позбавлена сенсу, оскільки у багатьох аспектах криптовалюти дійсно відповідають змісту поняття «грошовий сурогат», а колізію із документарною формою можна вирішити, запровадивши окремих термін «електронний бездокументарний грошовий сурогат».

Наразі зазначеного терміна не існує, а у чинне визначення грошового сурогату криптовалюта не вписується. І тим не менш, якщо відштовхуватись від суті питання, а не від вузьких законодавчих визначень, можна відзначити, що квазі-гроші та електронні грошові сурогати є доволі близькими категоріями для кваліфікації криптовалюти.

Разом з тим, як гроші існують у вигляді певних об'єктів цивільних прав (речі, майнові права та зобов'язання), так і грошові сурогати співвідносяться з конкретними об'єктами цивільних прав. Так, вексель є грошовим сурогатом, але за своєю природою є борговою розпискою і одночасно за Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» – цінним папером[26]. Аналогічно, навіть визнання криптовалют грошима чи грошовими сурогатами не дасть остаточної відповіді на питання, до класу яких об'єктів цивільних прав слід віднести цей феномен.

Вітчизняні дослідники, зазвичай, не вважають перспективним дослідження правової природи криптовалют як речей через очевидний факт, що речами є предмети матеріального світу (і це прямо закріплено в ст. 179 ЦК України), а криптовалюти такими не є. Проте, зважаючи на існування в теорії цивільного права ще з часів давньоримського права концепції так званих безтілесних речей, що, як пише С. Свірков, на сучасному етапі може бути використана для встановлення правового режиму речей відносно таких об'єктів прав, як енергія, бездокументарні цінні папери тощо, які по суті своїй не є речами. Тобто йдеться, фактично, про застосування прийому правової фікції [27].

Видатний римський юрист II ст. Гай писав: «Безтілесні – це такі речі, що не можуть бути відчуті; до них належать ті, що полягають у праві, наприклад, спадок, узуфрукт, зобов'язання, будь-яким чином укладені» [28, с. 150]. Римське право, таким чином, відносило до безтілесних речей певні права, що існували у людських відносинах і базувалися на правових приписах. Обидві групи мали спільну властивість: виявляти себе як предмети майнового обороту [29, с. 82].

Згодом концепція безтілесних речей, сприйнята і ретельно розроблена німецькими правознавцями, знайшла своє відображення у законодавчих актах країн, що тяжіли до німецького права. Цивільний кодекс Галичини 1797 р. поділяє речі на тілесні та безтілесні, причому до перших він відносить речі, які можна відчуті, наприклад, будинки, поляни, тварини, а до других – ті, які існують через людські поняття, наприклад, право полювати, рибалити і всі інші права [30, с. 77]. Проте, незважаючи на поважні джерела, загальноприйнятою у європейських правових системах ця концепція не стала і неодноразово піддавалася нищівній критиці. За Ю. Гамбаровим, сама назва «тілесна річ» є нічим іншим, як плеоназмом, оскільки будь-яка річ є апріорі тілесною, а назва «безтілесна річ» містить внутрішнє протиріччя, адже безтілесність виключає поняття речі [31, с. 591]. Розвиваючи цю позицію, Д. Грімм зауважує, що ніяких безтілесних речей не існує, а вчення про

безтілесні речі є плодом суцільного непорозуміння [32]. Така безкомпромісність є зрозумілою з огляду на те, що концепція безтілесних речей узагальнює під цим поняттям не предмети, а речові права, що становлять окрему групу об'єктів цивільних прав, і тому подібна конструкція виглядає дещо штучною.

Як зазначав Ю. Гамбаров, європейська юриспруденція створила нову категорію безтілесних речей, що відрізняється від класичної римської і охоплює «всі блага, що не мають тілесного буття, але захищаються об'єктивним правом. Це – не більше ніж фікція речі для таких об'єктів права, які, не маючи властивостей речі, тим не менш, прирівнюються до цієї останньої. Звідси не слідує, однак, щоб «безтілесна річ» була фіктивна як об'єкт права: вона фіктивна як річ, але існує, як відмінний від речі і постійно зростаючий у своєму значенні об'єкт права» [31, с. 589]. При цьому Ю. Гамбаров заперечував доцільність впровадження і розробки категорії безтілесних речей, стверджуючи, що подібні прийоми розробки юридичних понять не можуть сприяти їх визначеності, натомість слід віддати перевагу суворому розмежуванню між речовими правами і речами, що є суто тілесними об'єктами, і юридичними відносинами в т. зв. «нематеріальних благах» [31, с. 591].

У будь-якому разі нині неможливо відкидати появу нових об'єктів цивільних прав, які, не маючи матеріальної форми, тим не менш за своїм правовим статусом прирівнюються до речей. Яскравим прикладом є електроенергія, яка, хоча і не належить ані до речей, ані до прав, за своїми правовими (а не фізичними) характеристиками визнається річчю [33]. Поширення на електроенергію правового режиму речі дало змогу обґрунтувати поширення на неї і речових прав, а також зумовило особливості її цивільного та господарського обороту.

Категорія речі охоплюється більш широкою категорією майна, яке Юридичний словник 1983 р. визначає як матеріальні блага, сукупність матеріальних благ, що є, насамперед, об'єктом права власності та права оперативного управління, а також договору майнового найму, житлового найму тощо. Друге визначення майна, пропонуване цим самим словником, – сукупність майнових прав і обов'язків, що належать певній особі [34, с. 396]. Відповідь на питання, чи є криптовалюти майном, неоднозначна. З одного боку, загальноприйняті визначення майна, включаючи наведені, та його нормативне визначення, закріплене в ст. 190 ЦК України, відносять до майна, передусім, матеріальні блага, гроші та цінні папери, а також майнові права. Криптовалюти, як видається, являють собою «щось інше». При цьому важко заперечити, що криптовалюти є об'єктами саме майнових прав. У зв'язку з цим не припиняється пошук концепції, яка б змогла врівноважити цю суперечність.

Звертається увага на те, що категорія майна є досить широкою, і навіть ст. 177 ЦК України відносить до об'єктів цивільних прав так зване «інше майно», що дає змогу дослідникам дійти висновку щодо

можливості охоплення категорією «майно» ширшого переліку об'єктів, ніж виключно речі (включно з грошима та цінними паперами), та майнові права, і зокрема, прямо віднести криптовалюту до категорії «інше майно» [2], що, на думку автора, не можна вважати вдалим рішенням. Аналізуючи зміст поняття «інше майно», Н. Свірко звертає увагу, що ця сукупність залишає перспективи для формування спеціальних режимів для нових об'єктів, одночасно зберігаючи можливість для їх «вписання» у систему об'єктів цивільних прав. При цьому цілісної категорії «інше майно» не існує, оскільки законодавство не передбачає створення відповідної особливої об'єктної групи з відповідним правовим режимом. Запровадження цього терміна є «юридико-технічним прийомом, орієнтованим на «нові» об'єкти прав, мета якого – вписати їх у категорію «майно», що дає змогу поширювати на них, за аналогією, правові інструменти, властиві для об'єктів майнової групи (наприклад, право власності) [27]. Тобто визначення криптовалют через «інше майно» не дає належної відповіді на питання, а що це за майно? Якою є його природа? Якщо воно «інше», то відносно чого саме і т. д.

Враховуючи, що поняття майна не є сталою категорією, Ю. Свядос звертає увагу, що розвиток економіки призвів до розширення поняття майна і визнання нових видів майна, яке відбувається двома шляхами:

- розширення поняття «речової» власності, оскільки до майна як об'єкта власності почали відносити електроенергію і газ, а згодом й інші види енергії і сировини, що виходили за межі традиційного розуміння речі;
- розробка концепції «безтілесного майна», під яким розумілися права, що мали вартість і грошову оцінку [35].

Останнім часом все більшого визнання набуває концепція так званого «віртуального майна», до якого відносять електронні дані, що зберігаються на комп'ютерах або в мережі Інтернет, і включають електронну пошту, цифрові фотографії, електронні банківські виписки, доменні імена, онлайн-рахунки тощо [36]. Якщо виходити із зазначеного визначення, криптовалюти також можна віднести до віртуального майна, щоправда такий підхід потребуватиме розширення і доктринального, і нормативного змісту категорії майна.

Нарешті, слід згадати про категорію товарів, оскільки багато дослідників кваліфікують криптовалюту саме як товари, та й на законодавчому рівні у багатьох державах прижився саме такий підхід. Але товар, що визначається як продукт праці, або будь-яка продукція, послуги, роботи, право інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу [37, с. 858], – категорія радше економічна, ніж правова. Тобто товаром може виступати будь-який об'єкт цивільних прав, не обмежений в обороті, здатний до відчуження і призначений його власником (утримувачем) для продажу, і в цьому розумінні криптовалюти не є винятком: якщо вони пропонуються для

продажу, то цілком можуть виступати як товар, але в той самий час можуть і не бути товаром, якщо зберігаються у криптогаманці власника і до продажу не пропонуються. Таким чином, «товарність» не є властивістю, іманентно притаманною криптовалюти, яка стає товаром лише в обороті як і будь-яке інше майно.

Висновки. Криптоодиниця хоча і являє собою код або послідовність символів, її головне призначення – виступати засобом обміну. Безпосередньо як код вона самостійного значення не має і жодних корисних властивостей сама по собі не несе. Проте як засіб обміну, що приймається багатьма учасниками цивільного та господарського обороту, криптовалюта набуває суттєвої цінності.

Як засіб обміну криптовалюта відповідає цивільно-правовому визначенню поняття «блага», а відсутність у неї матеріальної форми чітко вказує на нематеріальний характер цього блага. Разом з тим, нематеріальні блага являють собою родові поняття відносно видових понять – конкретних об'єктів цивільних прав, що входять до зазначеної сукупності, а тому віднесення криптовалют до широкої категорії нематеріальних благ не можна вважати вичерпною характеристикою.

Враховуючи, що криптовалюти є об'єктами майнового обороту, і на них поширюються речові права, є підстави для визнання криптовалют майном, проте майно також являє собою сукупність об'єктів, а тому віднесення їх до майна вимагає подальшої деталізації.

Повною мірою криптовалюти не відповідають жодному з визначених нині об'єктів цивільних прав, і це свідчить на користь їх подальшого визначення як окремого об'єкта цивільних прав або як частини окремої групи об'єктів цивільних прав, наприклад, класу цифрових або віртуальних активів у складі нематеріальних благ, що вимагатиме розширення класифікації нематеріальних благ у Цивільному кодексі України і їх поділ на майнові та особисті немайнові нематеріальні блага. Майнові нематеріальні блага, до складу яких, крім віртуальних активів, у т. ч. криптовалют, доцільно віднести і майнові права, повинні, в свою чергу, визнаватися майном і об'єктами права власності.

Відносно грошово-кредитного законодавства криптовалюти не є грошима, хоча і здатні виконувати ті ж функції. Разом з тим, певні об'єкти стають грошима не через свою природу чи внутрішні характеристики, а в результаті визнання. Тобто цей статус є, радше, правовим режимом, ніж правовою природою. За певних умов цілком можна припустити визнання криптовалют грошима у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Школьний В. В. Правова природа біткоїна як особливого об'єкта цивільного права. Журн. східноєвропейського права. 2018. № 52. С. 132–137.
2. Меликов У. А. Криптовалюта в системе объектов гражданских прав. URL : <https://vestnik.susu.ru/law/article/download/7225/6033>.

3. Цирфа Г. О. Підходи до визначення статусу криптовалют: український підхід. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : матеріали наук.-практ.ї конф., м. Київ. 24 жовт. 2017 р. Київ : Політехніка 2017. С. 201–205.
4. Карпенко О. В Украине впервые официально продали квартиру за криптовалюту. URL : <https://ain.ua/2017/09/26/kvartiru-za-ethereum>.
5. Биткоин объект гражданского оборота и может быть внесён даже в уставной капитал : комментарии юристов. URL : http://protokol.com.ua/ru/bitcoin_obekt_gragdanskogo_oborota_i_moget_bit_vnesyon_dage_v_ustavnoy_kapital.
6. Про обіг криптовалюти в Україні : Проект Закону України № 7183 від 06.10.2017. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, зі змін. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII ; зі змін. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
9. Колобанов Д. В. Информация как объект гражданского права. URL : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article112.html>.
10. Бойцов С. М. Правовая природа бездокументарных ценных бумаг. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/pravovaya-priroda-bezdokumentarnyh-tsennyh-bumag-3>.
11. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30.11.2017. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329&cat_id=55838.
12. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III, зі змін. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.
13. Рішення Дарницького районного суду м. Києві від 24 берез. 2016 р. у справі № 753/599/16-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56686444>.
14. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав: теория и судебная практика. 2004 г. URL : <http://www.allpravo.ru/library/doc99p0/instrum2232/item2249.html>.
15. Eastern district of Texas. Sherman division. Memorandum opinion regarding the court's subject matter jurisdiction. Securities and Exchange Commission. V. Trendon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust. Case № 4:13-cv-416. URL : <https://www.scribd.com/document/158943320/SEC-v-Shavers-August-6>.
16. United States District Court. Southern district of New York. Memorandum & Order. United States of America V. Anthony R. Murgio, et al. Case № 15-cr-769 (AJN). URL : <https://cdn.arstechnica.net/wp-content/uploads/2016/09/murgio-order.pdf>.
17. The State of Florida. Order granting defendant's motion to dismiss the information. Case № F14-2923. URL : <https://www.scribd.com/document/322422269/Florida-v-Espinoza>.
18. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ М-ва фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
19. Юридична енциклопедія / за ред. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. 720 с.
20. European Court of Justice. Reports of Cases. 22 October 2015. Case C-264/14. Skatteverket v David Hedqvist. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0264>.
21. Лунц Л. А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. М. : Устав, 2004. 350 с.
22. Near money. URL : <http://www.businessdictionary.com/definition/near-money.html>.
23. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV, зі змін. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
24. Національний банк України. Офіційне Інтернет-представництво. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin від 10.11.2014. URL : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608.

25. Став відомий статус біткоїна в Україні. URL : <http://businessua.com/finance/37663stav-vidomii-status-bitkoina-v-ukraini.html>.
26. Про цінні папери та фондовий ринок. Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV, зі змін. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
27. Свирков С. А. Правовая квалификация энергии как объекта гражданских прав. URL: http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=23340.
28. Gaius. Institutes of Roman Law. The Online Library of Liberty. URL : http://files.libertyfund.org/files/1154/Gaius_0533.pdf.
29. Пухан И., Поленак-Акимовская. М. : Римское право ; под ред. В. А. Томсинова. М. : ЗЕРЦАЛО-М, 2003. 448 с.
30. Цивільний кодекс Галичини. Івано-Франківськ : Вавилон бібліотека, 2017. 272 с.
31. Гамбаров Ю. С. Гражданское право. Общая часть ; под ред. В. А. Томилина. М. : Зерцало. 2003. 816 с.
32. Гримм Д. Д. К учению об объектах прав. URL : <http://referad.ru/k-ucheniyu-ob-obektah-prav/index.html#pages>.
33. Мурзин Д. В. Бестелесные вещи. URL : <http://www.privatelaw.ru/index.php/ru/izdatelskaya-deyatelnost/d-v-murzin-bestelesnye-veshchi>.
34. Юридичний словник ; за ред. Б. М. Бабія, Ф.Г. Бурчака та ін. Київ : Головна ред. Укр. рад. енцикл., 1983. 872 с.
35. Гражданское и торговое право капиталистических государств. URL : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1005_page_1.html.
36. Andrew P. Grau. What Are Virtual Assets? November. 2011. URL : http://www.hrmmml.com/library/files/client_alert_-_virtual_assets.pdf.
37. Сучасний тлумачний словник української мови ; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Школа, 2008. 1008 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2018.

Chaplan S. Legal nature of the cryptocurrency.

Background. Cryptocurrency is a newly object, which caused a discussion about its' legal qualification and location in the system of civil rights objects. Today, there is no single approach among scientists to solve this problem.

The analysis of recent researches and publications. The unresolved issue of this issue has led to a lot of research, but at the present time there is no reason to speak about the availability of a consistent approach to this issue.

The ***aim*** of the article is to study the legal nature of cryptocurrency as objects of civil rights.

Materials and methods. The methodological basis of the research was, first of all, analysis and synthesis, induction and deduction, in combination with special legal research methods (formal-legal, comparative-legal, method of interpretation of law, etc.).

Results. Proceeding from the features of cryptocurrency as a very specific object of civil rights, it can be stated that the qualification of cryptocurrency as intangible assets is quite reasonable.

Conclusion. The article raises issues of the legal nature of cryptocurrency and its' place in the system of civil rights objects. To date, this issue remains controversial in view of the lack of a single approach among the researchers as to which groups of civil rights cryptocurrency are belonging. The mentioned problem remains one of the most important topics of scientific publications, both in Ukraine and abroad, among which we distinguish works V. Školnij, U. Melikov, G. Cirpha.

Keywords: cryptocurrency; bitcoin; blockchain; object of civil rights.

REFERENCES

1. Shkol'nyj V. V. Pravova pryroda bitkoi'na jak osoblyvogo ob'jekta cyvil'nogo prava. Zhurn. shidnojevropejs'kogo prava. 2018. № 52. S. 132–137.
2. Melikov U. A. Kriptoaljuta v sisteme ob'ektov grazhdanskih prav. URL : <https://vestnik.susu.ru/law/article/download/7225/6033>.
3. Cyrfa G. O. Pidhody do vyznachennja statusu kryptoaljut: ukrai'ns'kyj pidhid. Internet rechej: problemy pravovogo reguljuvannja ta vprovadzhennja : materialy nauk.-prakt.i' konf., m. Kyi'v. 24 zhovt. 2017 r. Kyi'v : Politehnika 2017. S. 201 – 205.
4. Karpenko O. V Ukraine vpervye oficial'no prodali kvartiru za kriptoaljutu. URL : <https://ain.ua/2017/09/26/kvartiru-za-ethereum>.
5. Bitkoin ob'ekt grazhdanskogo oborota i mozhet byt' vnesjon dazhe v ustavnoj kapital : kommentarii juristov. URL : http://protokol.com.ua/ru/bitkoin_obekt_gragdanskogo_oborota_i_moget_bit_vnesyon_dage_v_ustavnoj_kapital.
6. Pro obig kryptoaljuty v Ukrai'ni : Proekt Zakonu Ukrai'ny № 7183 vid 06.10.2017. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
7. Cyvil'nyj kodeks Ukrai'ny vid 16.01.2003 № 435-IV, zi zmin. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Pro avtors'ke pravo i sumizhni prava : Zakon Ukrai'ny vid 23.12.1993 № 3792-XII ; zi zmin. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
9. Kolobanov D. V. Informacija kak ob'ekt grazhdanskogo prava. URL : <http://www.yureclub.ru/docs/civil/article112.html>.
10. Bojcov S. M. Pravovaja priroda bezdokumentarnyh cennyh bumag. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/pravovaya-priroda-bezdokumentarnyh-tsennyh-bumag-3>.
11. Spil'na zajava finansovyh reguljatoriv shhodo statusu kryptoaljut v Ukrai'ni vid 30.11.2017. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329&cat_id=55838.
12. Pro ocinku majna, majnovyh prav ta profesijnu ocinochnu dij'al'nist' v Ukrai'ni : Zakon Ukrai'ny vid 12.07.2001 № 2658-III, zi zmin. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.
13. Rishennja Darnyc'kogo rajonnogo sudu m. Kyjevi vid 24 berez. 2016 r. u spravi № 753/599/16-c. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56686444>.
14. Lapach V. A. Sistema ob'ektov grazhdanskih prav: teorija i sudebnaja praktika. 2004 g. URL : <http://www.allpravo.ru/library/doc99p0/instrum2232/item2249.html>.
15. Eastern district of Texas. Sherman division. Memorandum opinion regarding the court's subject matter jurisdiction. Securities and Exchange Commission. V. Trenderon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust. Case № 4:13-cv-416. URL : <https://www.scribd.com/document/158943320/SEC-v-Shavers-August-6>.
16. United States District Court. Southern district of New York. Memorandum & Order. United States of America. V. Anthony R. Murgio, et al. Case № 15-cr-769 (AJN). URL : <https://cdn.arstechnica.net/wp-content/uploads/2016/09/murgio-order.pdf>.
17. The State of Florida. Order granting defendant's motion to dismiss the information. Case № F14-2923. URL : <https://www.scribd.com/document/322422269/Florida-v-Espinoza>.
18. Pro zatverdzhennja Nacional'nogo polozhennja (standartu) buhgalters'kogo obliku 1 «Zagal'ni vymogy do finansovoi' zvitnosti» : Nakaz M-va finansiv Ukrai'ny vid 07.02.2013 № 73. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
19. Jurydychna encyklopedija / za red. Ju. S. Shemshuchenko ta in. Kyi'v : Ukr. encykl., 1998. T. 1. 720 s.
20. European Court of Justice. Reports of Cases. 22 October 2015. Case C-264/14. Skatteverket v David Hedqvist. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0264>.
21. Lunc L. A. Den'gi i denezhnye objazatel'stva v grazhdanskom prave. M. : Ustav, 2004. 350 s.

22. Near money. URL : <http://www.businessdictionary.com/definition/near-money.html>.
23. Pro Nacional'nyj bank Ukrai'ny. Zakon Ukrai'ny vid 20.05.1999 № 679-XIV, zi zmin. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
24. Nacional'nyj bank Ukrai'ny. Oficijne Internet-predstavnyctvo. Roz'jasnennja shhodo pravomirnosti vykorystannja v Ukrai'ni «virtual'noi' valjuty/kryptovaljuty» Bitcoin vid 10.11.2014. URL : https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608.
25. Stav vidomyj status bitkoi'na v Ukrai'ni. URL : <http://businessua.com/finance/37663stav-vidomii-status-bitkoina-v-ukraini.html>.
26. Pro cinni papery ta fondovyj rynek. Zakon Ukrai'ny vid 23.02.2006 № 3480-IV, zi zmin. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
27. Svirkov S. A. Pravovaja kvalifikacija jenerгии kak ob'ekta grazhdanskih prav. URL: http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=23340.
28. Gaius. Institutes of Roman Law. The Online Library of Liberty. URL : http://files.libertyfund.org/files/1154/Gaius_0533.pdf.
29. Puhan I., Polenak-Akimovskaja. M. : Rimskoe pravo ; pod red. V. A. Tomsinova. M. : ZERCALO-M, 2003. 448 s
30. Cyvil'nyj kodeks Galychyny. Ivano-Frankivs'k : Vavylon biblioteka, 2017. 272 s.
31. Gambarov Ju. S. Grazhdanskoe pravo. Obshhaja chast' ; pod red. V. A. Tomilina. M. : Zercalo. 2003. 816 s.
32. Grimm D. D. K ucheniju ob ob'ektah prav. URL : <http://referad.ru/k-ucheniyu-ob-obektah-prav/index.html#pages>.
33. Murzin D. V. Bestelesnye veshhi. URL : <http://www.privatelaw.ru/index.php/ru/izdatelskaya-deyatelnost/d-v-murzin-bestelesnye-veshchi>.
34. Jurydychnyj slovnyk ; za red. B. M. Babija, F.G. Burchaka ta in. Kyi'v : Golovna red. Ukr. rad. encykl., 1983. 872 s.
35. Grazhdanskoe i torgovoe pravo kapitalisticheskikh gosudarstv. URL : http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1005_page_1.html.
36. Andrew P. Grau. What Are Virtual Assets? November. 2011. URL : http://www.hrmml.com/library/files/client_alert_-_virtual_assets.pdf.
37. Suchasnyj tлумachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy ; za zag. red. V. V. Dubichyns'kogo. Harkiv : Shkola, 2008. 1008 s.